

Josep Pla i la fascinació de Girona

Josep Pla amb prou feines tenia deu anys quan va descobrir Girona. Aquella visió va ser «el primer gran xoc de la seva vida»: un xoc que el marcaria per sempre més.

Josep Pla, aquell dia trist i fred, venia de Palafrugell amb tartana per començar els estudis de batxillerat als Maristes de Girona. Anava vestit amb la indumentària clàssica dels col·legials de principis de segle: americana blava i calça curta, coll i corbata i una gorra dura i aspra. Al cap de cinc hores de camí, grosses gotes de pluja feien un soroll de timbal en el sostre del carruatge. La monotonia de la pluja i la immobilitat del cos havien ensopit i fatigat el futur batxiller: els ulls se li tancaven. Però de sobte, en arribar a Pedret, **«Girona se'ns presentà, sobre l'arc de la tartana, amb tota la seva impressionant monumentalitat. Fou com una fuetada, i em semblà que àdhuc l'euga alçà una mica les orelles davant de les ratlles verticals. Jo vaig quedar immòbil com una perdiu parada per un gos. Vaig quedar com clavat».**

Aquest impacte inicial serà definitiu: fins a la seva mort, Pla sentirà dintre seu la fascinació de Girona i hi correspondrà amb una fidelitat total i emocionant.

Josep Pla va viure a Girona molt de temps: **«Hi vaig estudiar el batxillerat, a l'Institut General i Tècnic del carrer de la Força, intern en el col·legi dels Germans Maristes, que era situat en el rovell de l'ou mateix del barri eclesiàstic. Hi vaig fer, a més a més, el servei militar en el regiment d'infanteria d'Àsia, núm. 55, que tenia la caserna al convent de Sant Domènec...».**

L'ONADA DELS RECORDS

Corprès per la ciutat, Pla intenta concretar aviat les seves impressions i emocions. Als vint-i-un anys ja ha començat a fer l'esborrany de «Girona, un llibre de records». Unes pàgines del «Quadern gris», datades el setembre del 1918, en donen testimoni: **«Passat el dia a Girona, sense tenir-hi pràcticament res a fer. Plovisqueja. Fa xim-xim... El viatge a Girona m'ha revifat el record que tinc d'aquesta ciutat. En sento una tal fascinació que he dedicat una gran quantitat d'hores —inacabable quantitat—, tractant de posar sobre el paper alguna cosa intel·ligible sobre els anys que hi vaig passar. Res aprofitable, per ara».**

A partir d'aquesta anotació, Pla escriu una crònica sòrdida i esplèndida entorn de tres o quatre personatges gironins del seu temps: diu que és la història que es veu amb cor de salvar de la crema general dels seus records. Un any més tard, el 23 d'agost del 1919, una altra anotació llarga, intensa, al Quadern Gris: Pla fa una

Barri vell amb la Catedral. Dibuix de Ramon Prior.

passejada nocturna per Girona amb un amic dels anys estudiantils i arriba fins a una solitària i fantasmagòrica Devesa. Però el punt culminant del periple és el moment d'encendre una cigarreta al Pont de Pedra, quan es produeix la connexió del paisatge amb el record: «Tinc la sensació d'agafar un aire de badoc definitiu. Sempre em passa el mateix. M'envaeix una onada de records, d'imatges, de confuses reminiscències, i quedo amb l'esperit aturat i definitiu. No sé per on començar...».

El «Quadern gris» acaba, com és sabut, amb aquest anunci: «El viatge a París es produirà demà passat». És l'any 1919. Els anys 1920 i 1921 Pla els passarà a la capital de França: fruit de la seva estada seran les «Notes sobre París». I també en aquestes notes de lluny hi haurà espai per al record de Girona. Un bon dia, Pla visita la Sainte Chapelle, el famós temple en el qual els vitralls substitueixen pràcticament els murs i són com la pell de l'edifici. Un cop allà dins, se sorprèn a sí mateix enyorant «aquells vidres de les altes finestres de la catedral de

Girona». A còpia de visites, la llum de la Sainte Chapelle acabarà per agradar-li, però no tant com la que porta a la imaginació: «De la meva adolescència, passada al col·legi de Girona, el record més inoblidable que en conservo, la cosa més meravellosa que he vist, són els vitralls de la catedral d'aquesta ciutat. Quan penso en aquells anys i recordo el color dels vidres de Girona tinc la sensació d'haver vist una llum de paradís».

AMB PIFERRER AL FONTS

Els records de la ciutat aniran creixent poc a poc dintre de Josep Pla i esclataran finalment en un text excepcional: «Girona, un llibre de records». Poques ciutats han tingut la sort de tenir tants i tan bons «biògrafs», però l'obra de Pla s'incorpora a la llista amb mèrits singulars. Es, òbviament, una obra irregular, que alterna les descripcions líriques i encantades dels indrets transfigurats pel record amb les referèn-

cies prosaiques i sornegueres a fets i personatges de la vida gironina del seu temps. Les vivències personals proporcionen a l'obra les seves millors pàgines, però s'adverteix en algun moment un rerafons de lectures que poden donar lloc fins i tot a veritables calcs. Es el cas d'un fragment de Pau Piferrer als seus «*Recuerdos y bellezas de España*», publicats l'any 1839, que Pla incorpora a la seva obra cent anys després. La lectura paral·lela dels dos textos és reveladora:

Diu Piferrer que «las naves en que remata principian con tres esbeltas ojivas, la central más alta que las laterales, y sobre cada una derrama luz un lindo rosetón». Diu Pla que «aquesta nau remata sobre el fons, sobre l'absis, amb tres esveltes ogives en forma bellíssima i original. L'ogiva central és més alta que les laterals. Cada una d'elles porta un rosetó a sobre, proporcionat».

Diu Piferrer: «Vistas desde la entrada de la iglesia parecen la fachada de otro templo, como si sólo el presbiterio fuese el verdadero santuario, el lugar de los sacerdotes y de los divinos oficios, y se destinase a ancha nave al inmenso y devoto concurso de los fieles». Diu Pla: «vistas desde de l'entrada de l'església, aquestes tres naus semblen la façana d'un altre temple, com si només el presbiteri fos el veritable santuari i hom proposés la nau a una altra destinació».

Diu, en fi, Piferrer: «Si se quiere gozar de un punto de vista que a la primera ojeada haga resaltar toda la magnificencia y anchura de la nave (...), colóquese el observador junto a la primera capilla que sigue a la sacristía». I diu Pla: «des de l'entrada de la porta dels Apòstols és perfectament visible aquesta separació; però el punt més adequat per a veure-la és situat a la primera capella que toca a la sagristia».

UN MONUMENT, MALGRAT TOT

Sigui perquè Pla té una certa vergonya íntima d'airejar els seus records, sigui perquè recorda la indignació dels gironins contra el «*Josafat*» de Bertrana o contra el text de Sagarra que es convertiria en el capítol tercer d'«*All i salobre*», el cas és que es cura en salut i, en un brevíssim prefaci, atribueix el llibre a l'imaginari «pobre condeixeble i amic Albert Ferrer», que li hauria lliurat el manuscrit poques setmanes abans de morir. Aquest estratagema li serveix per alabar sense embuts el seu propi llibre i qualificar-lo d'allò que realment és —«una intuïció poètica de primer ordre, d'una precisió sorprenent»—; per parlar dissimuladament de la seva devoció per Girona en evocar «l'amor enorme que Albert Ferrer tenia per la vella ciutat»; per salvar, sobretot, la pell d'alguna pos-

Els carrers estrets de Girona. Dibuix de Ramon Prior.

sible investida: «no comparteixo una gran quantitat d'afirmacions i de remarques que conté aquest llibre».

Malgrat aquests precaucions, les crítiques i les reaccions airades no deixen pas de fer acte de presència quan l'obra veu la llum. Al volum VIIè dels «*Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*» del 1952, J.C.A. (versemblantment,

Joaquim Carreras i Artau) esbossa una nota duríssima sobre el llibre i arriba a dir que «es una interpretació de Girona inadmissible —según he podido comprobar— para muchos gerundenses, que ven en alguno de sus párrafos una ofensa a la histórica ciudad». Reconeix els «grandes aciertos» de l'obra i «el amor acendrado» a Girona del seu autor, però lamenta sobretot els records d'adolescent rebel i qualifica d'inacceptable la presentació parcial que fa dels professors de l'Institut, deformats, segons ell, fins a ser convertits en «guiñapos o figuras caricaturescas para divertimento insano del lector». El crític acaba recomanant a «los buenos gerundenses» l'actitud de menyspreu que els habitants de Bruges diu que van adoptar envers la famosa novel·la de Rodenbach «Bruges la morte». Venturosament, aquesta recomanació no tindrà seguidors. Al cap de trenta anys de la seva aparició, i deixant de banda les limitacions apuntades, el llibre acceptat per tothom, s'ha convertit en un veritable monument literari que fa honor a l'afirmació del propi Pla: «no crec pas que fins ara s'hagi publicat un document sobre Girona de l'amplada i de la qualitat d'aquest».

LA CIUTAT SEMPRE PRESENT

L'any 1959 apareix el segon volum de «Viatge a Catalunya», que conté un capítol titulat «Girona: Fires». Es tracta d'una visió irònica de la vida gironina del moment a través d'una visita ràpida que Pla fa a la ciutat, de Banyoles estant, un dia de Fires de cel molt baix i de pluja menuda. Pla es mostra en desacord amb els qui qualifiquen de trista la pluja gironina, perquè segons explica «no hi pot pas haver un art de l'agricultura pròsper i positiu si la pluja no es mostra abundant i generosa». Transcriu el començament del famós poema de Sagarra —«Sota dels ponts camina l'aigua trista»— i es revolta, irònic: «Per què trista? L'aigua, en aquest país, no és mai trista. Aquest poeta —penso— deu tenir la terra a l'Havana». El que sí qualifica de «tristíssim» és el vas de cafè amb llet que es pren a la matinada, sota les Voltes, «mentre la pluja va caient, indiferent i mansa».

L'any 1961, després d'un llarg viatge pel país en companyia de Joan Teixidor, Pla escriu en castellà la «Guia de Catalunya» que l'any 1971 serà editada finalment en català. L'obra té un capítol dedicat a Girona que comença amb aquest paràgraf expressiu: «**Girona és una antiga i noble ciutat que presenta un dels conjunts monumentals més importants del país —sinó el més important— i de la qual no és coneguda com mereix la impressionant, pètria, dignitat**».

L'any 1973, amb motiu de la inauguració de la Fontana d'Or, Pla escriu un petit assaig sobre «La Girona del meu temps i la d'avui». Es un text farcit altra vegada de records però completat amb unes quantes teories personals que en alguns casos poden ser ben discutibles. Val a dir que en aquesta etapa de la seva vida Pla sembla escriure influït pels criteris i a favor dels projectes d'alguns cacics locals que el visiten al Mas, el conviden a sopar i obtenen a canvi algun article a «Destino» que patrocina llurs tesis a vegades difícilment defensables. «La Girona del meu temps...» és, doncs, un paper de circumstàncies, però conté un bon grapat de vivències inèdites i també algunes afirmacions contundents que empalmen amb aquella inicial confessió d'incapacitat que Pla havia fet quan veia que la ciutat se li escapava dels dits. «No sé per on començar», escrivia en el quadern gris. Al cap de cinquanta-cinc anys, la frase és idèntica: «**La complexitat de Girona és immensa. Hom no sap per on començar, perquè tot plegat és molt difícil**».

Absis de la Catedral de Girona. Dibuix de Ramon Prior.

EL SECRET DE JOSEP PLA

Cal retrocedir uns anys per a retrobar un Josep Pla encara en plenitud i assistir a la seva més rotunda professió de fe gironina. Pel desembre del 1967, el govern de Madrid suspèn per dos mesos la revista «Destino» per a la qual Pla escrivia cada setmana el seu «Calendario sin fechas». Durant aquest període d'inacció forçada, l'home que està de tornada de tot es posa —inesperadament— a escriure versos. Són els que publicarà al cap de deu anys sota un títol expressiu de la seva forma i del seu contingut: «Els versos escandalosament prosaics i lliures de Girona».

Pla dubta molt seriosament de la qualitat d'aquests poemes, escrits només per a ser tramesos a alguns companys de batxillerat que havien conviscut amb ell a Girona. De fet, són els eternals records que ara rebrollen sota un ropatge diferent. Hom hi troba evocats el «dijous a la tarda», el «diumenge al matí», la cuina i el menjador dels Maristes amb «les albergínies», el moment difícil de llevar-se de matinada, a l'hivern, mentre passa «el tren exprés», la inútil «llició de Filosofia» que mossèn Dalmau explica a l'Institut mentre Pla es distreu tot contemplant una dona que es pentina en el marc d'una finestra. Però el primer poema de la sèrie, «El carrer de la Força», llarg i estret com la pujada del Call jueu, conté la més íntima i solemne confessió de Josep Pla.

El carrer de la Força, diu, és curvilini com ho és la vida: «en la vida no hi ha res dreturer, purità i mecànic; la vida és curvilínia». La idea retorna més endavant: «les coses fictícies i buides són rectes; la realitat i la pesantor de la Força duren a través dels segles». Pla assegura

que, per a ell, la Força és com «l'òvul, allargat, de l'existència». Però el poema conté, sobretot, unes afirmacions que expliquen, ara en clau poètica, aquella primera i permanent fascinació de la ciutat sobre el seu esperit:

**«Tot el que sé
—que és ben poca cosa—
ho he après a Girona...».**

Aquest és el secret de Josep Pla, exposat sense volta de full, sense rèplica possible:

«Jo ho dec tot a Girona.

**Hi vaig veure les coses
principals de la vida, netes i precises.**

**Després, corrent pel món,
vaig veure moltes més coses:
unes prodigioses, altres horribles.**

Em semblà que tot ho havia vist.

**Girona ha estat
el ferment de la meua vida...».**

I potser mai no sabrem qui ha d'agrair més a qui: Pla a Girona o Girona a Pla.

NARCÍS - JORDI ARAGÓ